

הערות במגילת אסתר

לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן משתה שבעת ימים

[פ"א פ"ה], במס' מגילה י"ב א' אי' שנגזרה גזירה על ישראל באותו דור מפני שנהנו מסעודתו של אחשורוש, והנה בהמשך הגמ' אי' לעשות כרצון איש ואיש, אמר רבא לעשות כרצון מרדכי והמן, ופרש"י כרצון מרדכי והמן, הם היו שרי המשקים במשתה וע"ש במהרש"א, וני' מכ"ז שלא נתנו ליהודים איסורי מאכלות, וצ"ב איזה איסור היה ליהנות מסעודתו של אחשורוש.

וי"ל דהנה בע"ז ח' ע"א אי' תניא ר' ישמעאל אומר ישראל שבחו"ל עובדי עבודת כוכבים בטהרה הן, כיצד עובד כוכבים שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו, אע"פ שאוכלין ושותין משלהם ושמש שלהם עומד לפניהם מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר וקרא לך ואכלת בזבח, ואימא עד דאכיל אמר רב א"כ נימא קרא ואכלת מזבח מאי וקרא לך משעת קריאה כו', וי"ל דזה אינו דוקא בסעודת נישואין אלא בכל סעודה של שמחה אסור לאכול אצלו וא"כ היה אסור להם לאכול בסעודת אחשורוש, (והרי אמרו שאסור גם באופן ששמש שלהם לפניהם).

והנה ע' בפרישה יו"ד סי' קנ"ב שנסתפק אם מותר לאכול במשתה העכו"ם משום איבה כדאי' בסי' קמ"ח שיש דברים שהותרו משום איבה, והובאו דבריו בש"ך, אך הטי"ז כי דפשוט שאין היתר משום איבה דעיקר האיסור כדי שלא יהא קירוב אלא תהיה איבה משום הרחקת בנותיהם ע"ש, ועפ"ז אפ"ל שבני ישראל סברו שמותר משום איבה, אך באמת שנענשו על כך וכד' הטי"ז, וע' יפה עינים בע"ז שם שבירושלמי נחלקו אם מותר משום איבה, אך במפרשי הירושלמי משמע פ"י אחר.

ויאמר המלך לחכמים ידעי העתים

[פ"א פ"ה], במגילה דף י"ב ע"ב

ויאמר המלך לחכמים מאן חכמים רבנן כו', אמר לה דיינוה לי אמרי היכי נעביד נימא ליה קטלה למחר פסק ליה חמריה ובעי לה מינן, נימא ליה שבקה קא מזלזלה במלכותא, אמרו לו מיום שחרב בית המקדש וגלינו מארצנו ניטלה עצה ממנו ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות כו', ויש

לחעיר שבגמ' לעיל אמרו דאותו יום השביעי שבת היה וא"כ היו

יכולים לומר שאין דנים בשבת, (וע' במג"א סי' של"ט ס"ק ג' "ואפשר דמרבו דקרא דבכל מושבותיכם נפקא לן שאין דנין כלל" ע"ש), והי' אפ"ל שחששו שאם יאמרו לו טעם זה יאמר להם למחר לדונה, אך הרי משמע שכל מה שלא רצו לדון הוא משום שחששו שלמחר אחר שיפוג יינו יתחרט וא"כ היו יכולים לומר לו שהיום א"א לדון ואם היה מבקש מהם למחר לדונה הרי למחר כבר פסק יינו ואם אעפ"כ רוצה לדונה הרי אין כאן מה לחוש שיתחרט אח"כ, וכב' מו"ר הגר"ח קניבסקי תי' ע"ז שחששו שיינו לא יסור ממנו עד אחר כמה ימים ומה שאמרו למחר פסק ליה חמרי' לאו דוקא למחר, וכב' מו"ח (שליט"א) זללה"ה תי' שחששו שאחשורוש לא היה מקבל טענה זו שאין דנים בשבת אלא היה כופה אותם לדון, וע"כ הוצרכו לומר שאין להם דעת לדון.

ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת (פ"ב פ"ז) במגילה י"ג א' תנא משום ר"מ אל תקרי לבת אלא לבית כו', ובסי' חזון יחזקאל בליקוטי הש"ס על מגילה כ' דהנה במגילת אסתר פ"ב פ"ז כתיב ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת, ובפסוק ט"ו כתיב ובהגיע תר אסתר בת אביחיל דד מרדכי אשר לקח לו לבת לבוא אל המלך לא בקשה דבר כו', ולמה חזר כאן שוב אשר לקח לו לבת, אלא שזה טעם למה לא בקשה דבר דמפני שהיתה אשתו ורק שהיתה אנוסה אבל אילו היתה מבקשת תמרוקים הרי שהיה זה ברצון, ומזה מוכח שהיתה אשתו של מרדכי, (וע' ש"מ כתובות נ"א בשם תלמידי ר' יונה שבאסתר נאמר לא ביקשה דבר דאילו ביקשה תמרוקים לא חשיב אונס).

והנה בגמ' סנהדרין ע"ד ע"ב הק' והא אסתר פרהסיא הוא, והק' הראשונים למה לא הק' ג"ע שהרי היתה אשתו ובתו' הביאו פ"י ר"ת שאין חייבים מיתה על ביאת נכרי, ותי' הריב"ם דהיה פשוט לו לענין עריות שבקרקע עולם א"צ למסור עצמה, ובבעה"מ ורמב"ן תי' דלא פסיקא ליה שהיתה אשתו ע"כ הק' פרהסיא הוא, ומבואר לפ"ד בעה"מ ורמב"ן דאף אם לא היתה אשת איש היה בזה איסור, וע"ש בנמק"י מה שדן אם היתה פנוי' אם היה בזה איסור דאורייתא, אבל עכ"פ איסור דרבנן ודאי שהיה בזה וע"כ היה צריך להיתר של אונס וכמבואר בגמ', וא"כ הרי מ"מ היה צריך שלא תבקש דבר כדי שלא יהא רצון.

ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר

הוא יהודי [פ"ג פ"ד], ופרש"י "היעמדו דברי מרדכי האומר שלא ישתחוה עולמית כי הוא יהודי והזהר על עבודת אלילים", וק' שהרי גם נכרי מזהר על עבודת אלילים, וברש"י על מדרש רבה אסתר, פ"י דב"נ אינו מזהר על קידוש ד' כמסקנת הסוגי' בסנהדרין דף ע"ה א' להתו', אבל ישראל מזהר על קידוש ד' ע"כ אסור לו להשתחוות, ובאור גדול סי' א' (יג: מדפי הספר) הק' דמ"מ ד' רש"י לא יתיישבו שהרי לגי' רש"י בסוגיין לא נפשטה הבעיא אם ב"נ מצווה על קידוש ד'. וע"כ כ' באור גדול באופן אחר שהרי המן ציוה להשתחוות להנאת עצמו, וא"כ בישראל אסור משום שג' עבירות בישראל צריך למסור נפשו מחמת חומר העבירה ע"כ ליתא להיתר של הנאת עצמן כמבואר ברמב"ן, אבל בב"נ שצריך למסור עצמו על קידוש ד' בע"ז דוקא בפרהסיא ולא בצניעא ומבואר

בר"ן שע"ז ושאר עבירות שוין בב"נ ורק משום קידוש ד' בפרהסיא צריך למסור עצמו א"כ ה"ה דמהני הנאת עצמן וכמבואר בחי' הר"ן, וזהו שאמר כי הוא יהודי ומזהר על ע"ז אף באופן שכופין אותו להנאת עצמו של הגוי, והנה פ"י זה אי"ש טפי בל' רש"י שישראל מזהר על עבודת אלילים, דהנה להרש"ש אין זה משום שישראל מצווה על עבודת אלילים אלא משום שישראל מצווה על קידוש ד' וב"נ אינו מזהר על קידוש ד', אבל לפ"י האור גדול הרי הוא משום שישראל מצווה על עבודת אלילים ואצלו היא חמורה מכל המצוות, וע"כ אף בצניעא יזהר ואל יעבור ומש"ה לא מהני הנאת עצמו. אבל פ"י זה לא אי"ש לד' בעה"מ סו"פ בן סורר שגם בג"ע וע"ז מותר הנאת עצמן, וא"כ גם בישראל היה מותר בהנאת עצמו של הגוי, ואף שבעה"מ כ' זאת על ג"ע עצמה ועל אביזרייהו דע"ז אבל על ע"ז כ' שלא מצא אופן שיהא הנאת עצמו, אבל כבר כ' במלחמות שמשכח"ל כגון שאמר לו הגוי השתחוה לי וכ' כגון במעשה דהמן, ומזה הוכיח הרמב"ן דבאמת אסור הנאת עצמו בע"ז, והרי בביאור הגר"א יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ז' כ' שגם ש"י רש"י דהנאת עצמו בע"ז יעבור ואל יזהר, וכוונתו שבסנהדרין ע"ד ב' א' רבא אמר הנאת עצמן שאני דאי לא תימא הכי הני קוואקי

צבא הלוי

פרט ועילולות מתורת רבנו צבי אליהו הלוי שמינצברג שליט"א

מלבוש שק ולבש בגדי מלכות ועתה שב לשקו, אבל מתעניתו היכן מצינו שהפסיק שהיה צריך לשוב.

והי' אפ"ל דהנה ברמב"ם פ"א מתענית הי"ג כ' שכל יום תענית שגזרין על הצבור מפני הצרות, בית דין והזקנים יושבין בבית הכנסת ובדקים על מעשה אנשי העיר מאחר תפלת שחרית עד חצי היום ומסירין המכשולות כו', ומחצי היום ואילך כו', ע"ש שהיה סדר להנהגות תענית, וכיון שיצא מרדכי כדי לרכוב על הסוס, שוב שייד לומר שאח"כ שב לתעניתו היינו לסדר התענית. וכן ע"ש בהל' י"ד כל השרוי בתענית בין שהיה מתענה על צרתו או על חלומו, הרי זה לא ינהוג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו, ולא יהיה שמח וטוב לב, אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאונן אדם כו', והנה ע' בתרגום שני שכשהיה מרדכי רוכב על הסוס היה משבח ואומר הפכת ספיда ד ידי לחדותא, והרי מהנהגות התענית שלא יהיה שמח וטוב לב, וזהו שבי' וישב מרדכי לשקו ותעניתו, והיינו ששב להנהגות תעניתו.

וני' עוד דהנה גבי תעניות של עצירת גשמים מצינו שבג' תעניות ראשונות מותרים ברחיצה וסיכה כמבואר במס' תענית י' ע"א, ובג' שניות אסורים ברחיצה וסיכה, ואח"כ גזרין עוד שבע תעניות ותעניות אלו חמורות שגם מתריעים בהם ונועלים את החנויות, והנה ע"ש בדף י"ח ב' י"ט א' שכל זה בתעניות גשמים ברביעה ראשונה, אבל על שאר דברים מתריעים מיד, וכן מבואר שם שעל חרב מתריעים, ולפי' משמע שיש לזה חומר של ז' תעניות אחרונות שאסורים ברחיצה, ולפי' לכא' בתענית זו שגזרה אסתר היה צריך לאסור גם רחיצה וסיכה, והנה במגילה ט"ז א' אי' שמרדכי אמר להמן שצריך לרחוץ ולהסתפר דלאו אורח ארעא להשתמש בכלי המלך בלא לרחוץ ולהסתפר, וע"ש שהמן רחצו וספרו, וצ"ל שאף שהיה בתענית והיה אסור ברחיצה, מ"מ משום סברא זו דלאו אורח ארעא הותר לו לרחוץ, ומיושב לפי' מש"כ וישב מרדכי לשקו ולתעניתו, דמשום שהפסיק מתעניתו ברחיצה ע"כ שייד לומר ששב לתעניתו. וע"ע ברי"ח י"ח ב' מתיב רב כהנא מעשה וגזרו תענית בחנוכה בלוד וירד ר"א ורחץ ור' יהושע וסיפר, ומשמע שאין מסתפרין בתענית. אלא שלי' הכתוב (ד' ט"ז) וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים משמע שגזרה רק על אכילה ושתיה, ואולי הזכירה אכילה ושתיה, משום שהיה בזה חידוש לאסור אכילה ושתיה ביו"ט של פסח כמבואר ברש"י שם (י"ז), אבל באמת נאסרו בכל העינויים של תענית. אלא שבס' יוסף לקח כתב שלא גזרה אסתר אלא על אכילה ושתיה, משום שאמרה גם אני ונערוטי אצום כן ובבית המלך א"א להמנע מנעילת סנדל ורחיצה וסיכה, ולא רצתה לחלק בגזירתה על כן לא גזרה אלא על אכילה ושתיה.

ושוב הראוני שבתרגום שני שם אי' אחר שהלביש אותו בגדי מלכות, "ואוכל יתיה מן סעודא דשדרת ליה אסתר מלכתא", וא"ש שהפסיק בתעניתו. וולוו סטישן.

ובהאי ענינא יש להעיר במה שאמר מרדכי שצריך להסתפר משום לאו אורח ארעא ללבוש כך בגדי המלך, והרי היה יו"ט של פסח והיה צריך להסתפר לפני יו"ט, וכמבואר במו"ק י"ד א', שמטעם זה נאסר לגלח בחול המועד כדי שלא יכנס למועד כשהוא מנוול. והנה ע"ש בדף י"ג ב' יוצא מבית האסורים התירו לו לגלח במועד, וכי' התו' ד"ה והיוצא שאפי' מניחין לו שם לגלח אין ערב לאדם לגלח בבית האסורים, ולפי' אולי דכיון שהיה שרוי בתענית בערב יו"ט, והרי בתענית צריך להיות דואג ולא לנהוג עידונים וכזהרמב"ם הנ"ל, ע"כ שייד בזה סי' זו שאין ערב לאדם לגלח. ואולי אפ"ל עוד ע"פ מה דא"י בסנהדרין כ"ב ב' מלך מסתפר בכל יום שנאמר מלך ביפיו תחזינה עיניך, וא"כ אפשר שבאמת הסתפר בערב יו"ט, אלא דכיון שהיה צריך ללבוש בגדי מלכות, שייד בזה סי' לאו אורח ארעא ללבוש בגדי המלך בלא להסתפר שוב.

ודימוניקי היכי יהיבין להו אלא הנאת עצמן שאני, וברש"י ד"ה היכי יהיבין להו יום חג היה לפרסיים שנטולין משרתי עבודת כוכבים אור מכל בית ובית ומעמידין בבית עבודת כוכבים שלהם ומתחממין העם כנגדן והיו נוטלין אף מבית ישראל בעל כרחם היכי יהיבין להו ולא מסרי נפשיהו אקדושת השם הלא חק עבודת כוכבים הוא ע"כ, וכיון שהוא חק עכו"ם ועי' תי' בגמ' הנאת עצמן שאני, מוכח שגם בעי' יעבור ואל יהרג כשהוא להנאת עצמו, וא"כ לא א"ש מש"כ רש"י שיהודי מוזהר על עי' כיון שגם ישראל מותר להנאת עצמן.

וכאשר אבדתי אבדתי [פ"ד פט"ז], ופרש"י "ומדרש אגדה כאשר אבדתי מבית אבא אובד ממך שמעכשיו שאני ברצון נבעלת לעכו"ם אני אסורה לך", וכ"ה במגילה ט"ו א', והיינו שהרי אסתר היתה אשתו של מרדכי, וכמו שדרשו חז"ל על הפסוק לקחה מרדכי לו לבת, וכשנבעלה לאחשורוש לא נאסרה למרדכי משום שהיה באונס, אבל עתה שהלכה ברצון תאסר על מרדכי, אבל צ"ב שהרי כתיב שאמר אחשורוש מהרו את המן לעשות את דבר אסתר, ומשמע שהלכו מיד למשתה ולא משמע שבא עליה מיד, וצ"ע, ואולי חששה שמא יבא עליה ותיאסר ע"כ אבל באמת לא בא עליה.

והי' נ' עוד דהנה בפ"ב פ"י כתב לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד, ופרש"י כדי שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה וישלחנה שאם ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו מחזיקים בה, והנה גם אחר שלקחה אשורוש כתיב בפסוק כי אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי, ופרש"י לפי שמרדכי יושב בשער המלך המזרזה והמרמוזה על כך, וצ"ב למה עדיין צוה עליה כך והרי כבר לקחה, וצ"ל דמ"מ גם אחר שלקחה יש עוד מקום להסתפק שאולי שישלחנה מטעם שחושב שהיא משפחה בזויה, ועל כן צוה עליה גם אח"כ שלא תגיד, (וע' בילקוט שמעוני טעם אחר למה צוה עליה שלא תגיד).

ולפי' אפ"ל שהרי אסתר נתכוונה עתה לגלות למלך מאיזה עם היא, ומתוך כך הרי ידע שהיא מזרע שאול, ומבואר כן ברש"י (ז' ה') ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר שני פעמים אינו אלא למדרש, ומדרשו של זה בתחלה היה מדבר עמה על ידי שליח עכשיו שידע שממשפחת מלכים היא דבר עמה הוא בעצמו, וא"כ מתוך כך גורמת שלא ישלחנה, וא"כ אפשר שד"ז גופה חשיב כרצון.

וילבש את מרדכי [פ"ו פ"א], בפ"י הגר"א כ' אמרו בגמ' אסתר אסרה לכל בני באני ומזי' אשר בשושן, הגמ' אינו מובן כלל כי איך אפשר שתצוה לכל בני באני ומזייה אשר בשושן, ועוד הא היא הראה א"ע שהיא אוהבת אותו וגם הא היו לו להמן בנים הרבה ועבדים, אלא נראה דה"פ אסתר אסרתה בשם כמ"ש בגמ' שבת אסרתינהו לארבא ע"ש והיינו שלא היו יכולין עכ"ל, וצ"ע שלי' הגמ' במגילה ט"ז א' שדרה אסתר ואסרתינהו לכולהו בי בני ולכולהו אומני, ומבואר שהיתה צריכה לשלוח שליחים לכך, ואם נימא שגם לאסור ע"י שם לא היתה יכולה ממקומה אלא היתה צריכה לשלוח אליהם לעשות זאת, א"כ הואיל ובפ"י הגר"א הק' איך אפשר שתצוה לכל בני באני, אכתי איך אפשר שתשלח לכולם לאסרם בשם.

וישב מרדכי אל שער המלך [פ"ו פ"ב], ופרש"י לשקו ולתעניתו, וכ"ה במגילה ט"ז א', וצ"ב דבשלמא לענין שקו שייד לשון וישב משום שפסק